

ÚJ KÖZIZLÉS FELÉ.

Mult és jelen irodalmából az ízlésbeli hatások egész szövevénye fonja, járja át az olvasók tömegét. A sokszerű, egyéni ízlés-változatok surlódása végre is kiegyenlítődik valamely átlagban: közös forma-érzék, rokon hajlamokat fejleszt; bizonyos kollektív lelki formát: irodalmi közízlést csiszol ki végső eredményül, mely néha több nemzedéken át fennmarad s mult és jelen irodalmából csak a neki megfelelő műirányt és stílust fogadja szívesen. A közízlésnek ily nyugalmi korszakait, történelmi, nagy megállapodásait hosszas surlódás, küzdelem előzi meg s ismét bomlás, szakadás, sőt meghasonlás követi, míg csak a változás tényezői egy újabb közízlésben ismét ki nem egyenlítődnek.

Ízlésünk ma a bomlás állapotában van.

*

Irodalmunkban — hogy csak sebtében pillantsunk át a multon — Balassa és Gyöngyösi körül s jórészt hatásukra jött létre és állapotott meg százados érvénnyel egy magyar irodalmi közízlés első ízben. Két történelmi tényezőnek: az akkori (deák) európai műveltségnek s a magyar műösztönnék összeegyeztetéséből született meg ez első, régi magyar ízlési forma.

Társadalmi műveltségünk azonban modernebb — francia és német — elemeket szív magába a XVIII. század folyamán; irodalmunk is hovatovább nyugati nemzeti irodalmak hatása alá kerül s megindul benne egy ezeket is követni képes új magyar irodalmi nyelv erős szakos kiképzése s idegen műformák (főképp versalakok) megho-

nosítása. A régi magyar irodalmi ízlés — Gyöngyösi népszerűségének végső nagy fellobogása után — mindinkább elavul, alsóbbrendűnek, műveletlennek bélyegeztetik s leszáll oda, hol a „népies“ ízlés otthonos, hogy helyt adjon a műveltebb rétegekben egy idegenszerű ízlési formának, melyet közelebből most szintén nem jellemezvén, csak főképviselője nevével jelzék Kazinczyasnak. Az ízlési formák első nagy csatája volt ez, de mit eredményezett? vajjon végleges megsemmisítését a réginek, végleges megkoronáztatását az újnak? Egy pillanatra talán úgy tetszhetett. Pedig csak szakadás állt be, megoszlás, rétegeződés a magyar közönség ízlésében. Alsóbb osztályokban megbújt a népiessel azonosodott régi magyar ízlés, érzéketlenül minden új iránt; a felsőbbekben, a tanultakban viszont egy idegenszerű, „művelt“ vagy „fentebb“ ízlés rétegeződött ki, megvetve s nem ismerve eléggé ama régit és népiest, mely mélyen alatta lappangott.

Azonban halad az idő s kerekerei törik az ellentéteket. Csakhamar nemzeti értelmét, magyar műformát, életszerűbb irodalmi nyelvet áhít s kezd létrehozni az irodalom. A „népiességbe“ aláhanyatlott régi magyar ízlés emelkedőben, az elidegenedett „művelt“ ízlés a hazai talaj és eleven élet felé alászállóban van. Megindul a kettő keveredése: a Kazinczyas újnak beleoltása a már korhadtnak vélt, de a népi ízlésben elevenül megőrzött, hagyományos, régi magyarba. S ezzel a Vörösmarty-ízlés rövid, ragyogó, átmeneti korába jutottunk, hogy a meg-

indult folyamat kitisztultával egyszerre elénk forduljon Petőfi—Arany—Gyulai klasszikus magyar korszaka, mely az ízlésben a XVIII. század végével beállott meghasonlást végképp elsimította s ismét az egész magyarságot felölelő, egységes, tehát *nemzeti* ízlést valósított meg. Másodszori nagy kiegyenlítése lett ez a főtebb említett történelmi tényezőknek: az ezúttal már modern (nem deákos) európainak és magyarnak; s benne époly nagyarányú, korszakos megnyugvásra jutott el a fejlődés, mint hajdan a Gyöngyösi-ízlésben, melyet egyébként, mint minden történeti értéket, ez újabb megállapodás szintén felszívott magába.

*

Imhol ebből egy-két tanulság. Az irodalmi fejlődés korszakos haladással termeli ki egyik ízlési formát a másik után s egész nemzedékeket közös lelki idomba nevel vagy kényszerít. De mikor az újat kiképezi, nem veti el ócska ruhaként az azelőttit. A történelem nem oly könnyelmű fecsérlő. Amit egyszer létrehozott, azt nem felváltja, hanem továbbidomítja. Az újat nem a levegőben függve érleli meg, hanem a régi törzsekbe oltja bele s azzal tápláltatja.

Az újítás, mi rendszerint geniális egyéni kezdemény, nagy ellenkezésre talál s az ízlés nyugalmi korszakai után szakadást, meghasonlást idéz elő. Ilyenkor látunk aztán egymással farkasszemet néző s egymást megtagadó „konzervatív“ és „modern“ csoportokat, melyek ellenkezése annál élesebb, mert az ízlés változatai sohasem szigetelhetők teljesen el társadalmi, erkölcsi, vagy politikai áraplattoktól, sőt többnyire ilyeneknek kísérői, ha nem előhírnökei. A régi, deákos magyar-ízlés a rendi Magyarország tartozéka volt s mikor Bessenyeieék, az anyanyelv bajnokai, hadat izentek a latinak, ezzel a rendi alkotmány évszázados szimbólumára is fegyvert emeltek.

Érthető tehát az ellenkezés, mely az újat fogadni szokta. A kollektivitás lassabban mozdul, mint az egyén s

nem is megy soha olyan messzire, legalább is nem állapodik meg soha az egyéni túlságok végletén. Viszont mozdulatlan sem marad; csak nehéz megfigyelni, mint változik, mint nő, mint nevel törzsökén újabb évgyűrűket. Nehéz megfigyelni: taszítva, tiltva, mint fogad el mégis hol itt, hol amott egy-egy szemernyit az újból, mint járhatja át legott saját keringő életnedvével s idomítja hozzá tulajdon lényéhez. Az ablakon kinézve, nehéz eligazodni a hópelyhek kavargó játékán; olykor mintha mind csak el- és fölfelé libegne; mintha elfújná magától őket az anyaföld; s mégis künn az őszi vetéseken egyre vastagodik a fehér takaró.

Megszokás teszi-e, vagy hogy az öszszesség is megkezdí végre azon benső átalakulást, mely a kezdeményező egyénekbén az új ízlés alapfeltétele volt: a beállott szakadás fokozatosan enged merevségéből; az ízlésbeli újdonság kezd elválni, külön elemződni attól, ami benne eredetileg politikum (s talán morál, vagy társadalmi formák) kérdése volt s akkor kiderül, hogy az immár pusztán ízlésformaként felfogott új jelenség összebékíthető s össze is békül a hagyományos, régibb ízléssel. A kettő kiegyenlítődik — s Petőfiben és Aranyban újság és hagyomány szélsőségei: nyelvújítás és népi ősiség, egy új nemzeti ízlés átlagegységébe forranak össze. S ezzel megtörtént a közízlés egyetemes továbbmozdulása. De idő kellett hozzá: vagy három emberöltő!

*

Ízlésünk ma a bomlás, a meghasonlottság állapotában van. A magyarság egy jelentékeny része ma is korszerűnek tudja s önmaga teljes kifejezésének érzi az Arany-korszak ízés-hagyatékát; a másik rész ellenben csak hagyatéknek, történeti értéknek tekintí, de önmagát nem érzi benne teljesen kifejezettnek s aktuálisabb önkifejezést keres. Viszont ez utóbbi kezdemény korántsem jutott el általános elfogadottságra s bár korszerűségi igényekkel lépett fel, a kor, a mai ma-

gyarság, éppen nem ért egyet elismerésben.

Van egy nagy hagyatékunk, támadt vele szemben egy immár két évtizedes újító kezdemény: de korszerű közízlésünk, melyben valamennyien egybetalálkoznánk: már nincs s még nincs.

Lesz-e?

Nagyon is tudjuk, hogy a közízlés megbomlása ma sem pusztá izlésbeli jelenség; tények vallják, hogy társadalmi, politikai és erkölcsi megrázkódtatásoknak volt előkészítője, vagy legalább is nyugtalan előhírnöke. Innen a hagyomány híveinek élesebb s máig sem enyhült idegenkedése az új iránnyal szemben.

Vajjon hogyan fog alakulni később e kép? Megismétlődik-e a múlt? Minden ellenkezése mellett is enged-e apránként valamit a hagyományos ízlés? Hajlandó lesz-e az újat hovatovább esuóán izlésbeli jelenséggé felfogni s politikai és erkölcsi uszályától elválasztva magábaforrasztani? Mintha némely jelek arra vallanának. A jövőendő közízlése vajjon ismét úgy fog-e kialakulni, mint a múlté: örökség és újság összeegyeztetéséből? Valószínű. De melyik lesz ez újság? Csak az-é, amelyet húsz év óta annak tudunk, vagy talán még több más, mit a jövőendő rejteget?

Nem tudjuk. Egy lebontott s kontárral áthevenyészett világban élünk; érezzük ingatagságát, látjuk falai ferdeségét. Ily körülmények közt jósolni, a holnapot előre tudni nem lehet. De óhajtani, akarni, cselekedni: igenis lehet és kell.

Mert ha nem bizonyosak még a kialakulandó közízlés új elemei, bizonyos, hogy új közízlésre: *egységre* szükség van, mert addig megnyugvás nem állhat be. S bizonyos, hogy az alap nem lehet más, mint a legutóbbi nagy összefoglalás: a Petőfi—Aranykorszaké; az új pedig, bárminő legyen, kollektív tulajdonná csak az esetben válhat, ha e széles alapra hulladoz alá s ha — előbbi hasonlatomhoz visszatérve — a földre hullott hóként felolvad, a hűmuszba szívárog s ősi gyö-

kereket és teelő magvakat ottan tavaszodni segít.

E folyóirat szívvel-lélekkel óhajtja s akarja egy új magyar közízlés kizsendítését; a történelmi folytonosság elvét sérthetetlennek proklamálja; s bármit hozzon a jövő, irodalmi ízlésben s annak minden feltételében magyar gyökerűség s magyar közösség elvét hirdeti. Nem politizál; de tudva az irodalmi ízlés mély összefüggéseit, az ízlés dolgaiban sem hallgattatja el a lelkiismeret szavát.

*

Az alap, amelyet kijelöltünk, egyedüli lehetséges alap. De csak akkor, ha van közönség, mely azt tudatos lelki valóságként képviseli. Ilyen-e a mi közönségünk? Ízlése megvan, de öntudatlanul, úgy amint az irodalmi életben való részvétele folytán benne is szükségkép kifejlett, vagy amint köztulajdonként a multból reá is átöröklődött. Fölvette, de nem tartja számon örökségét: nem eléggé tudatos közönsége az irodalomnak. Pedig azzá kell válnia. Oly nagy történelmi örökség, minő az irodalmi ízlés, gyarló kezekre van bízva, ha csak passzív vonzalom köt hozzá. Több kell ahhoz, származás szerinti, genetikus önismeretre kell szert tennie ízlésünknek, hogy magyar irodalmi műveltségnek mondhasa magát. Tudnunk kell, miben áll magyarsága, miből s hogyan jött létre. Ismernünk kell megörökítőit, a magyar klasszikusokat s ismernünk történelmi alapjait, azon elemeket, melyekből idők folyamán összetevődött: a főntebb futólag jelzett „rég Magyar” ízlést s a „megújított magyart”. Nem zsúrcsevegések üres témája ez. Az ízlés, melynek tudatosításáról itt szó van, történelmi magyarságú lelki formát, magyar gyökerű műveltséget jelent. Öröklött hajlamaink származásrendjének, *lelki őseinknek* ismeretéről van itten szó.

Aki tudja, mily nagy történelmi szerzemény egy klasszikus nemzeti ízlés, az, amely tudatos élvezője, époló tudatos védelmezője lesz annak s egyszersmind keze a nemzeti műveltség

egészséges folytonosságának. Nem esküszik vakon a multra, nem ijedezik az újtól; ami amabban lényeg, azt biztosítani, őrizni, ami ebben termékenyítő erő, azt beolvasztani tudja. A tudatosság teljes önállóságot biztosít a közönségnek s megóvja attól a szegyénytől, hogy az irodalom körül zsi bongó üzleti érdekeknek és burkolt célzatoknak pusztá játékszerévé alacsonyodjék. A történelmi ízlésre támaszkodó tudatos közönség bátran ítél, vagy kárhoztat s nem puhatolja ki előbb mások véleményét. Ítéletét maga a történelem irányítja, melyet ízlési tudat formájában lelki hajlammá edzett magába.

*

Elég. Az iránytű biztosan mutat. Legyen e folyóirat mintegy kijelölt irodalmi szerve egy újabb, egységes magyar közízlés létesülésének. Szívlelje meg Kemény Zsigmond intelmét, hogy „csak célszerűen újítva lehet a régít leghűbben védeni”: ápolja az öröklöttet, a történelmileg magyart s vele tápláltassa a beléje oltott, vagy oltandó újat.

Szervezzén közönséget, öntudatos tényezőjét az irodalmi életnek, mely ismeri ízlése történelmi talapzatát s azon állva tiltja, fogadja el a korszerűt. Közönséget, melynek *vannak* ízlésbeli követelményei s mely irányítva kíván részt venni az irodalmi életben. Közönséget: nyílt szeműt, bátrát, megbízható: egyetlen lehetséges fenntartóját a magyar műveltség folytonosságának.

*

Egyebekben pedig:

Szabad tekintet, szabad szív, szabad Szó; kézbe kéz és szembe szem:

minálunk — Bánk bán szerint — „így szokta a szerelmes”. Szokta több is: a férfi szokta így. Így fogadja, így várja a bírálat is iérfias nyitúsággal a magyar író t vár különösen egyet, egy ma még ismeretlent, de mindnyájunk javára biztonnyal eljövendő t, e megnyíló rovat küszöbén.

Horváth János.

NAGYSZALONTA NÉPDALKINCSE. Legközelebb két kiadvány kerül ki a sajtó alól, melyek Nagyszalonta népdalkincseről igyekeznek képet adni. A Kisfaludy-Társaság népköltési gyűjteményében közbeocsátja hű kiadásban Arany János hangjegyes kéziratát, melyet 1874-ben írt össze gyermekkori emlékeiből, Bartalus kérésére, aki ezt nagyrészt fel is dolgozta hétközetes gyűjteményében. Egy másik kötete a mai Szalonta népköltészetét mutatja be. Ennek szövegeit a Folklore-Fellows ottani gyűjtő-szövetsége, dallamait alulírott gyűjtötte össze.

Egyik gyűjtemény sem tarthat számot teljességre. 1830 táján is többet dalolhattak Szalontán az Arany összeírta 150 dallamnál. Ha pedig mindent fel akartunk és tudunk volna jegyezni, ami ott 1916 táján élt, 450 helyett ezerszám írhattuk volna össze, igaz, hogy nagyobrszét országszerte ismert dallamok változatait.

Mert ahhoz a daláradathoz fogható t, amely a XIX. században Magyarországot elöntötte, csak a XV—XVI. század francia és német népies dalművésében találunk. A két korszak zeneélete sok hasonlóságot mutat. Uralkodó műfaj a szöveges dal. Dalok százai, ezrei kelnek szárnyra, mindenki ismeri, éneklí öket. Velök az egyén nem úgy áll szemben, mint ma az irodalommal; magáénak tekinti, életébe olvasztja, a maga érzése kifejezésére használja naponta. Ezért a szerző személye senkit sem érdekel, nevét többnyire nem is tudják, ha tudták is, nem tartják számon, elfelejtik. A dal eleven éneken él; nem olvasással, hanem élőszóval terjed, szájról-szájra. Ugyan rengeteg a nyomtatott gyűjtemény a XVI. században és számtalan a nyomtatásban megjelent dal nálunk. Amazok akkori kiváló mesterek többszölamú művészi feldolgozásai, emezek ugyan kevésbbé művészi, de hangszerre való átírások: mind a kettő csak a zeneértőkre számíthatott, a nagy tömeg egyiket sem vásárolta. Nem volt rá szükség: minden épkezláb ember egy élő dalgyűjtemény. Aki nem bízik emlékezetében, leírja magának a szöveget. A dallamot úgyis tudja. Lám, Arany János, bár kótáiserő volt, tán sohasem írta volna le az emlékezetében amúgy is élő melódiákat, ha erre Bartalus meg nem kéri. Inkább a hangszerhez értők írogatnak le a kótát. Vidéki zongoráinkon sok kézíratos régi kótáskönyv akad, többnyire nyomtatásban megjelent dalátíratok másolatai. A kóta drága volt, az idő olesó: könyebb volt a kölcsönkért kótát lemásolni, mint megvenni.

A szerzők minden törekvése — ha volt — hogy ök éljenek műveikben, hiábavalónak bizonyult. A dalok, elszakadva szerzőiktől, élték a maguk külön életét. (Jellemző következménye ennek a század vége felé egyre szaporodó sok nótaper.)

Arany kéziratában odajegyzi a szerzők nevét, ahol tudja. Egyik dallamnál nem említ szerzőt, pedig azt Simonffy éppen az ő versére szerezte.

Sok, a XIX. században keletkezett magyar